

Öğr. Gör.

İbrahim Burçin ASNA

*Muş Alparslan Üniversitesi, Fen
Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü
burcinasna@gmail.com*

Eser Geçmişi: 25 Kas 2017 / 8 Ara 2017

DOI: 10.21551/jhf.357995

Müştak-ı Bitlisî'nin Divan'ında Yer Alan Farsça Şiirlerde Tasavvuf Unsurları Ve Kişiler

*Tasavvuf Elements and Persons in Persian Poems in the Divan of
Müştak-ı Bitlisi*

ÖZET

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Bitlis'te doğan Müştak-ı Bitlisî'nin "Divan-ı Müştak Baba" adlı eserinde şimdiye kadar çevrilmemiş Farsça şiirler bulunmaktadır. Makalede elli altı Farsça şiir; "tasavvuf unsurları" konu başlığı altında çalışılacaktır. Müştak-ı Bitlisî, gerek tasavvufi yönü gerek şiirdeki dehası ile Türk edebiyatında adından söz ettiren bir şairdir. Bu çalışmada, Türk edebiyatında üzerinde pek çalışılmamış olan Müştak-ı Bitlisî'nin "Divan-ı Müştak Baba" eserindeki Farsça şiirler incelenerek Farsça şiirlerindeki tasavvufi etki belli mazmunlar ışığında açıklanmaya çalışılacaktır. Divan-ı Müştak Baba" adlı eserde örneklenen elli altı şiir bu amaçla "karşılaştırmaya" dayalı olarak makalede incelenip; Farsça şiirlerin metinleri Türkçe karşılıklarıyla birlikte verilecektir. Şiir alanındaki yetkinliği ile adından söz ettiren Müştak-ı Bitlisî'nin Farsça şiirleri bu çalışmayla edebiyat ve tarih bağlamında ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Müştak-ı Bitlisî, Divan-ı Müştak Baba, Farsça Şiirler, Tasavvuf, Mazmun.

ABSTARCT:

In this article, between the second half of the century and in the first half of the XVIII. century Müstak Bitlisi was born, who was an important Sufi. In the book of Müstak Bitlis' "Divan-ı Müstak Baba", which contained Persian poetry will be studied under the topic title "Sufi elements" which is not translated up to now. The mystical effect of Persian poetry is revealed in the light of certain poetic themes and this subject which has not been studied much in Turkish literature will be revealed. Fifty-six poems written in the book "Divan-ı Müstak Baba" are examined for this purpose on the basis of "comparison"; the texts of Persian poetry will be given in Turkish. The Persian poetry of Müstak-ı Bitlisî, who frequently spoke of his proficiency in the field of poetry, is

to be introduced to the world of literature with this work.

Key Words: Bitlis, Mus, Ottoman poetry, Mysticism, Perfect human being, Poetic theme

GİRİŞ

1. MÜŞTAK-I BİTLİSÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1 . Müştak-ı Bitlisî'nin Hayatı

Hicri 1172/Miladi 1758 yılında Bitlis'te doğan Müştak-ı Bitlisî, Divan edebiyatı şiir geleneğine bağlı önemli bir mutasavvıf ve şairdir.¹ Atalarının Hakkarî Beylerine dayandığını ve beylik içindeki bir sürtüşmeden dolayı 400 yıl önce ailesinin Bitlis'e yerleşmiştir. "Asarü'l- Müştak" adlı eserinde bu bilgiler verilmiş olup; kullandığı mahlasın da o dönem Ahlat'ta yaşayan Üryan Baba tarafından kendisine verildiği rivayet edilmektedir.² Kendisi Bitlis, Erzurum ve İstanbul'da uzun yıllar yaşamış ve Kadiri Tarikatı içinde Müştakiyye şubesini kurmuş önemli bir mutasavvıf ve seyyahıdır. Müştak-ı Bitlisî, yaşadığı dönemde dini ve tasavvufî hayatı etkilemiş bir tasavvuf ehliinden bir zattır. Müştak-ı Bitlisî'ye asıl isim olarak İslam peygamberine hürmeten Muhammed Mustafa adı verilmiştir.³ Babası Hakkarî Beylerinden olan Süleyman Efendi'dir. Annesi ise Hazret-i Seyyid Abdulkadir Geylanî soyundan olan Güneş Hatun'dur.⁴ Daha on yaşındayken babasını kaybetmiş ve dedesinin himayesine girmiştir. İlk tahsilini dedesi Kadiri şeyhi Molla Süleyman'dan almıştır. On beş yaşına kadar medrese eğitimi almış, dedesinin istediği bir talebe olamaması nedeniyle ailesi tarafından medreseden uzakta eğitim almasına karar verilmiştir. Bu kararın verilmesine daha çok derslerden kaçarak musiki ile ilgili olması sebep gösterilmiştir. Bu duruma üzülen dedesi aileye yakışan bir tahsil görmesini istemiştir.⁵ Bu sebeple il dışına gönderilmiş ve medrese eğitimini Hoca Molla Süleyman'ın yanında devam ettirmiştir. Daha sonra daha iyi bir eğitim alması için dedesi Müştak-ı Bitlisî'yi amcası Şemsî Bitlisî'nin yanına göndermiştir. Bir müddet amcasının yanında eğitim almış ve yirmi yaşına kadar yanında kalmıştır. Özellikle bu yıllarda kıraat ilminde başarı gösteren Müştak-ı Bitlisî, amcasının tavsiyesi üzerine Hacı Hasan Şirvanî'nin yanına gönderilmiş ve ondan dersler almaya başlamıştır.⁶ Hacı Hasan Şirvanî'den batini ve ilmi dersler alan Müştak-ı Bitlisî, her zaman kendisin ona büyük hürmet göstermiştir. Ona olan sevgisini yazdığı şiirinde şöyle dile getirmektedir:

*"Pirimiz sultanım Hacı Hasan Şirvani'dir.
Ahseni takvim hayran olmuştuz, hayrantıyız."*

1 Gündoğdu, M. Kemal" Cumhuriyetimiz 60. yılında Müştak Baba, Bitlis Birlik Gazetesi, Ağustos 1973.

2 Gündoğdu, a.g.e., s.107.

3 Vassaf, Hüseyin, Risale-i Müştakiyye, Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu. No:06 Mil Yz. A 3374. vr. 3a.7a.

4 Gündoğdu, a.g.e., s.7.

5 Müştak Baba, Asar, a.g.e., s. 29-30.

6 İslam Alimleri Ansiklopedisi, Türkiye Gazetesi Yay., C: 8, s.166.

Hocasından her zaman ilgi duyduğu musiki eğitimini alarak ud çalmayı öğrenmiş ve kendisini bu alanda geliştirmiştir. Daha sonraları Sultan II. Mahmut'la tanışmasına vesile olan musikî merakı; hocası Hacı Hasan Şirvani'nin aldığı eğitimle deruni bir duyguya dönüşmüş ve hayatı boyunca hep musikî ile ilgilenmiştir. Ona göre musikî; insanın hiçbir zaman vazgeçmeyeceği bir duygudur. Müştak-ı Bitlisî, dinlenen bu musikînin akıl hastalarına şifa vereceğini savunmuştur. Bu yönüyle musikînin akıl hastalarının tedavisinde uygulanması gerektiğini savunan ilk kişilerden biridir. Hocası Hacı Hasan Şirvani'den icazet aldıktan sonra oturan Müştak-ı Bitlisî irşada başlamıştır.⁷ Seyahatlerinin kendisinin kaderi olduğunu söylemiş ve bu konudaki duygularını şöyle dile getirmiştir:

“Âyine-i dilde jeng koymaz
Her kalbe cilâ imiş seyâhat
Lîk olmasa bir refik-i hemdem
Müştâk belâ imiş seyâhat”⁸

İcazet aldıktan sonra kendisine “Bağdat şehrine” gitmesi için bir ilahi davette bulunmuş ve orada Hazreti Abdülkadir Geylani Hazretlerinin kabrini ziyaret etmesi tavsiye edilmiştir.⁹ Aileden gelen bu sevgi artık hayatı boyunca Kadiri Tarikatına bir bağlılık duymasına sebep olmuştur. Bağdat'ta Nebibu'l-eşref Şeyh Hasan'la görüşüp sohbetlerine katılarak ondan da dersler almıştır. Bir süre Bağdat'ta kaldıktan sonra beraberinde kırk dervişle Hindistan'a seyahate çıkmıştır. Kendisi için seyahatler; yeni yerler görmekten çok ilahi bir vazifedir. Buralarda yaşadıkları, farklı kültürlerle ait öğrenmeler; Müştak-ı Bitlisî'nin zamanının önünde bir şahsiyet olarak tanınmasına sebep olmuştur. O bu seyahatleri bir ilahi vazife olarak görmüş; seyahatlerini Balkanlardan Hindistan'a, Mısır'dan Trabzon'a kadar geniş bir coğrafyaya yaymıştır. Hindistan seyahati esnasında Serendib (Seylan) adasına gitmiş ve adada olduğuna inanılan Hz. Adem'in kabrini ziyaret etmiştir. Dönüş yolunda hac farizasını yerine getirmek için Hicaz'a gitmiştir. Burada Hac vazifelerini yerine getirmiştir.¹⁰ Daha sonra memleketi Bitlis'e gelmiştir. Bitlis'te bir süre kaldıktan sonra evlenmiştir. Bu evlilikten üç çocuğu olmuştur.¹¹ Kızlarından birini İstanbul eşrafından olan Ahmet Paşaya diğerini de Cemil Paşa ile evlendirmiştir.¹² Oğlu Ethem Baba'ya ilk tahsilini kendisi vermiş daha sonra kendisinin kurduğu tarikatı Ethem Baba'ya bırakmıştır. Ethem Baba, babasından iyi bir eğitim aldığını ve her zaman onun yolunda olduğunu hatıralarında ve mezar taşında dile getirmiştir.¹³ Erzurum, Trabzon, Ankara, 1789 yılında İstanbul'a giderek uzun yıllar bu şehirlerde yaşayan Müştak-ı Bitlisî, bir yıl sonra 1790 yılında Eyüp'te Selami Efendi Dergâhı'nda kalmış orada vekâleten dersler vermiştir. Bu dergâhta “postnişin” olmuştur.¹⁴ Burada yakın dostluklar kurduğu Akif Paşa ve Hoca Neş'et Efendi gibi şahsiyetlerle tanışmıştır. Hoca Neş'et Efendi'den mesnevi ve Farsça dersler almıştır.¹⁵ Hoca Neş'et Efendi'den şiir konusunda feyz aldığını aşağıdaki mısradaki şöyle örnelemektedir:

7 Risale-i Müştakiyye, vr. 3b-4a, 6b.

8 Divan-ı Müştâk Baba, Gazel 215.

9 Risale-i Müştakiyye ,vr. 3b-4a, 6b.

10 Risale-i Müştakiyye ,vr. 3b-4a, 5b

11 Akot, Bülent, Müştak-ı Bitlisî Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı, İnsan Yay., İstanbul 2011, s.37.

12 Asar, vr. 10b.

13 Vassaf, Hüseyin, Risale-i Müştakiyye,vr.5b.

14 Vassaf, Hüseyin, Sefine-i Evliya, s.299.

15 Asar . vr.19b.

*“Şahi iklimi suhan olmaz idim ey Müştak
Olmasaydı himemi Hazreti Hoca Neş’et”¹⁶*

Bu etkilenmişlik “Divan”ında yer alan ve günümüz Türkçesine çevrilmeyen 56 Farsça şiir yazmasına vesile olmuştur. Daha sonra Konya’ya giderek Mevlana’ya olan sevgisinden Konya’da kalmış ve ahali tarafından sevilmiştir. Bu zaman diliminde Farsça’ya olan ilgisi artmış “Baharname” adlı eseri yazmıştır. Bu eser Farsça olup bu eserin nüshaları bulunamamıştır. Makalenin konusu olan Divan’ındaki Farsça şiirler günümüze kadar çalışılmamış; Divan’ın yarım kalan bu bölümü tarafımızca makalede çalışılmıştır.

Müştak-ı Bitlisî’nin Akif Paşa ile olan münasebeti; Sultan II. Mahmut ile tanışmasına vesile olmuş ve bu dostluk sarayla ilişkisinin devam etmesini sağlamıştır. Daha sonraları araları açılacak olan Akif Paşa bir mecliste Müştak-ı Bitlisî’nin musikî yönünün ne kadar güçlü olduğunu padişaha göstermiş ve padişahın takdirini kazanmıştır. İlim, irfan ve musikî yönüyle adından söz ettiren Müştak-ı Bitlisî sarayın takdirini kazanmış ve padişahın gözde nedimlerinden biri olmuştur.

Gerek engin kültürü gerek şiirdeki dehası onun kısa sürede İstanbul’da adından söz ettiren bir tasavvuf ehl-i olarak tanınmasına vesile olmuştur. Tasavvufî yönüyle her zaman insanı ön planda tutan Müştak-ı Bitlisî; insan-ı kâmil olma yolunda insanın kıymetli olduğunu ve insanın gönlünün Allah’ın teveccüh ettiği bir mekân olduğunu belirtmektedir. Bu düşüncelerini şöyle ifade etmektedir:

*“Gönlümüz beyti Hüda’dır, sinemiz miratı haktır
Hak cemalin görmek istersen basiret gözün aç.”¹⁷*

Musikî alanındaki yetkinliği ve geleceğe ait öngörülerıyla adından sıkça söz ettirmiş ve o dönemde kendisine “Şeyh-ül Mutahayyirin” adı halk tarafından verilmiştir. Günümüzde daha çok kerâmetleriyle bilinen Müştak-ı Bitlisî’nin o dönemde de büyücülükle hiç ilgisi olmamış, Hz. Muhammed bu konudaki sözünü hatırlatarak büyücülüğün büyük bir günah olduğunu ifade etmiştir.¹⁸ Daha çok kerâmetleriyle tanınan Müştak-ı Bitlisî’nin bizim için önemli olan yanı tasavvuf alanındaki derunliği ve şiirdeki başarısıdır. Bu amaçla şimdiye kadar günümüz Türkçesi’ne çevrilmemiş Farsça şiirlerinin çevirisi yapılarak bu şiirlerdeki tasavvufî unsurlar makalede incelenmiştir. Bu inceleme tarafımızca belirlenen sınıflandırmalara göre yapılmıştır. Müştak-ı Bitlisî’nin çevrilmeyen şiirleri ve bulunamayan eserleriyle edebiyat dünyamızda hakkı olan saygınlığı kazanamamış bir şairdir.

Kadiri Tarikatı içinde önemli bir yeri olan Müştak-ı Bitlisî, Müştakiyye şubelerini kurarak musikî ve semayı bu tarikatın içinde kurumsallaştıran bir tasavvufçudur. Bu yönüyle tasavvuf edebiyatımızda kendi adına bir kol kurarak düşüncelerini kurumsallaştırıp tasavvuf edebiyatında bu geleneğin önemli bir temsilcisi olmuştur. Ondaki bu tasavvufî etkilenmişlik Mevlana’ya karşı duyduğu muhabbet ve Mesnevi’den öğrendikleridir. Oğlu Ethem Baba, onun bu tasavvuf geleneğinin mirasçısı olmuş ve babasının izinden Müştakiyye kolunu geliştirerek insanların sevgisini kazanmıştır.¹⁹ Bir süre Eyüpte Selami Efendi Tekkesinde vekâleten şeyhlik yapan Müştak-ı Bitlisî,

16 Müştak Baba, Divan-ı Müştak, vr.8a.

17 Kabe bünyad xelil i azer est. Dil nezergahi celili ekber est.

18 Özkul, Mustafa, Divan-ı Müştak Baba, Hayatı ve Eserleri, Bitlis 1972, s.14.

19 Risale-i Müştakiyye, vr. 8a-10b.

Erzurum'a geçerek orda bir konak satın almış ve orda kendi çilehanesini kurmuştur.²⁰ Burada İbrahim Ethem gibi birçok talebe yetiştiren Müştak-ı Bitlisî, bu şehirde bir evlilik daha yapmış ve uzun yıllar Erzurum'da yaşamıştır. Aynı zamanda Bitlis ile bağlarını koparmayıp sık sık aile fertlerini ziyaret ederek Bitlis'te de bir dergâh kurup orda irşâda başlamıştır.²¹

1810-1814 yılları arasında tekrar İstanbul'a dönerek bir müddet orda yaşamıştır. Aynı yıllarda Mısır'ın Fransa'nın işgaline uğraması üzerine Sadrazam Yusuf Ziyayed Paşa'nın ordusuna katılıp Mısır'a gitmiştir. Bu sefer esnasında Şam ve Kudüs'te kutsal olan mekânları ziyaret ederek bu mekânların ve kişilerin etkisinde kalarak şiirler yazmıştır. Yaptığı bu seyahatlerin sonunda Müştak-ı Bitlisî, 1830 yılında İstanbul'a tekrar geri dönmüştür. Bu zaman zarfında Akif Paşa ile dostluklarının nişanesi olarak kendisine bir konak verilmiştir. Daha sonra aralarının açılmasına sebep olan bu konağı küçük bulan Müştak Bitlisî kendisine daha büyük bir konak verilmesini istemiş ve bu konağın dergâh olarak kullanılacağını ve burada ilim tahsil etmek isteğinde bulunmuştur. Bu isteği geri çevrilen Müştak-ı Bitlisî, biraz da küskün olarak memleketi Bitlis'e dönmeye karar vermiştir. Sarayın bu hoşnutsuzluğu daha sonra onun ölümüne sebep olacak dedikoduların doğmasına sebep olmuştur.

Bitlis'e gelirken yolculuğu esnasında Muş'ta kalması için ısrarcı olan Munif Paşa'nın sarayın emriyle Müştak-ı Bitlisî'yi 1859 yılında öldürdüğü rivayet edilmektedir.²² Bu konuda birçok rivayet bahis konusu olmuştur. Bunlardan birisi de Müştak-ı Bitlisî kendisini çekemeyen Ezidilerce öldürüldüğü rivayetidir.²³ Bizim kanaatimiz ve belgelerimizle göre bu bilginin doğru olmadığı gerçeğidir. İlin bir sivil toplum örgütünce belgeye başvurulmadan yazılması tarafımızca doğru bulunmamaktadır.²⁴ Bu konuda kesin bir bilgi mevcut olmamakla birlikte 1920 yıllarda yer alan eserde²⁵ Münif Paşanın tarafından öldürdüğü bilgisidaha inandırıcıdır. Ayrıca onun ölümüyle rivayet edilen başka bir husus da Münif Paşa'nın bölgede yaptığı zulmü saraya Müştak-ı Bitlisî'nin duyuracağı korkusuyla bu cinayeti işlediğidir.²⁶ Ölümüyle ilgili olarak Muş'ta kaldığı bu sürede ahaliye gösterdiği kerametlerle onun büyücülük yaptığı dedikodusuyla halk tarafından öldürüldüğü de rivayet edilmiştir. Müştak-ı Bitlisî, dünya malında gözü olmayan, büyük bir zattır. Dünyanın gelip geçici ve vefasız olduğunu iyi bilen Müştak-ı Bitlisî, Rüstem ve Dara gibi kahramanların bu dünyayı terk ettiğini; kendisine de bir gün sıranın geleceğini aşağıdaki dizelerde ifade etmektedir:

*“Vefası yok bu çarhı bi vefanın ahiri matem,
Müebbet olmadı ziri felekde Rüstemi Dara.”*

Ailesinin nüfuzunu kullanmamış dergâhının idaresini yıllarca kendisi sağlamıştır.²⁷ Öldüğünde sade bir törenle defn edildiği bilinmektedir. Boğdurulduğu sırada namaz kılan bu zat; her zaman Allah'tan şehit olmak istediğini dualarıyla dile getirmiştir. Bu isteğini şöyle dile getirmiştir: “Ya Rab! Bu aciz kuluna şehitlik rütbesini ihsan et. Ancak o zaman sevgili kulun

20 Vassaf, Hüseyin, Sefine-i Evliyâ, a.g.e., s.141-142.

21 Vassaf, Hüseyini Risale-i Müştakiyye, vr.5b.

22 Risale-i Müştakiyye, vr.7a.

23 Vassaf, Hüseyin, Risale-i Müştakiyye, vr.6a-6b.

24 Müştak-ı Bitlisî'nin türbesini yaptıran derneğin; tanıtım yazısında kaynak gösterilmeden bu bilgi paylaşılmıştır.

25 Hekimoğlu, İsmail, “Müştak Efendi”, Sur Yay., 2010, s.34

26 Özkul, Mustafa, Divan-ı Müştak Baba, Hayatı ve Eserleri, Bitlis, 1972, s.22.

27 Cumhuriyet'in 50. Yılında Muş Yıllığı, Elazığ 1973, s.93.

Hasan'a kavuşurum." Şehâdetini dostlarına bildiren ve şehâdetinden birkaç gün önce şehit olacağını söylemesi onun bu ölüme hazır olduğunun göstergesidir. Kapısının önünde bekleyen dervişlere benim misafirlerim gelecek geldiklerinde onları içeri buyur edin dediğinde de bu ölümü önceden bildiğini değerlendirmekteyiz.²⁸ Müştak-i Bitlisî, 1839 tarihinde boğdurulduğunda namaz kıldığı secdenin altında çıkan notta kendi ölümünü bizlere bildirmektedir.²⁹

*"Ya Rasûlallah uluvv-ı şan Senin
Server-i kevneysin ferman Senin
Dest-inhükümünde şeha çevgân Senin
Top Senin, Çevgân Senin, meydan Senin
Söz Senin, muhabbet Senin devran Senin"*³⁰

Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Müştak-ı Bitlisî'nin hayatı anlatılmış ve eserleri hakkında kısa bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde ise tasavvuf unsurları Farsça yazılmış 56 şiirinde 17 konu başlığı altında incelenmiştir. Üçüncü bölümde peygamberler, evliyalar, şairler şiirlerde örneklenmiştir. Dördüncü bölümlerde ise şiirlerde yer alan tasavvufî motifler ayrı bir başlık halinde makalede yer almıştır. Bu araştırmayı yapmamızdaki temel amaç Müştak-ı Bitlisî'nin şimdiye kadar Türkçeye çevrilmemiş olan Farsça şiirlerini Türkçeye çevirerek şiirlerindeki tasavvufî zenginliği siz okuyuculara tanıtmaktır.

1.2 Müştak-ı Bitlisî'nin Eserleri

1.2.1. Âsâr-ı Müştâk Esrâr-ı Uşşak:

Âsâr-ı Müştâk Esrâr-ı Uşşak" adlı eserin ilk nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü 2421 numarada, diğeri Milli Kütüphane Yazma Eserler Bölümü 4142 numarada kayıtlıdır. Bir nevi hatırat niteliğinde olan bu eser Müştak-ı Bitlisî'nin hayatı hakkında bilgi edinilmesi hususunda birincil bir kaynaktır. Eser Müştak-ı Bitlisî'nin hayatı ve tasavvuf anlayışını ortaya koyan biyografi türünde yazılmış bir eserdir. Matbu nüshası olmamakla birlikte eserin üçüncü nüsha örneği ise Mısır Milli Kütüphanesi'nde Türkçe Yazmalar koleksiyonu içindedir. Bu nüsha daha bir araştırmacı tarafından incelenip kayıt altına alınmamıştır.

1.2.2. Dîvân:

Dîvân, Müştak-ı Bitlisî'nin en bilinen eseridir. Bizim de çalışmamızda incelediğimiz bu eser edebiyat dünyasında ve üzerine doktora çalışmalarının olduğu bir eserdir. Günümüze beş adet Osmanlıca yazma nüsha ve bir adet matbu nüsha olmak üzere altı nüsha mevcuttur. Bu eseri incelediğinde Müştak-ı Bitlisî'nin Divan edebiyatının hemen hemen bütün nazım türlerinde eser verdiği görülmektedir. Eserde dikkat çekici husus mülemmaların divanında örneklememesidir. Aşağıda örneklenen nüshalarda şiir ve sayfa sayılarında farklılıklar olmakla birlikte biz sadece matbu nüshada var olan şiir örneklerini vermekle yetindik. Birinci nüsha Ali Emirî Efendi Manzum Eserler bölümünde Milli Kütüphanede 403 numaralı kayıtlıdır.

28 Vassaf, Hüseyin, Risale-i Müştakiyye, a.g.e., s.5.

29 Şerefhanoglu, M. "18. Asırda Bitlis", Bitlis Gazetesi, 1954.

30 Vassaf, Hüseyin, Risale-i Müştakiyye, a.g.e., s.6.

İkinci nüsha örneği ise İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T.3821 numarada kayıtlı olan eserdir. Üçüncü nüsha ise, Almanya Milli Kütüphanesi'nde Ms.or.quart.1449 arşiv numarasıyla Müstensih Hasan Hilmi tarafından h.1255/m. Tarihinde, istinsah edilen yazma nüshadır. Dördüncü nüsha yine Ali Emirî Efendi Manzum Eserler bölümünde Milli Kütüphanede 404 numaralı kayıtdır. Beşinci nüsha, Ankara Milli Kütüphane'de 06 Hk.4885 arşiv numarası ve 1464 numarayla kayıtlıdır. Matbu' Nüsha, Muhammed Said nezaretinde H.1264(M.1846)'te Takvimhane-i Amire'de basılmıştır. 107 sayfadan oluşan bu eserde 7 kaside, 5 tarih, 3 murabba, 234 gazel, 2 muhammes, 1 müseddes, 4 tahmis, 2 müstezat, 4 mesnevi, 43 kit'a, 2 rubai, 2 nazım, 191 müfret olmak üzere 500 Türkçe ve 56 Farsça şiir bulunmaktadır. Bu şiirler makalede araştırma konusu olan ve günümüz Türkçesi'ne çevrilmemiş şiir örnekleridir.

1.2.3. Mektubat-ı Kimya-yı Müştâk: Basılmamıştır.

1.2.4. Baharname. Farsça Divân: Basılmamıştır.

1.2.5. Mişkâtü'l- Müştâk Mir'atü'l- Uşşak: Bu eserin Âsar adlı eserde yazıldığına dair bir bilgi olmakla birlikte yazılıp yazılmadığı hususunda net bir bilgi bulunmamaktadır.

2. MUŞTAK-I BİTLİSÎ'NİN DİVANINDA TASAVVUFİ UNSURLAR

Bir duyuş ve inanış tarzı olan tasavvuf: “İnsanın Hakk'a boyun eğmesi, daima onla olma isteğiyle bütün benliği ile kalbinin ona bağlanmasıdır. Allah'a giden yolda insan-ı kâmil mertebesine ulaşacak yola yönelmesi; iki gününü birbirine eşit olmayacak şekilde yaşamını idame ettirmesidir. İnsanlar arasında birlik ve beraberliği temin etmeye çalışma olarak da tanımlanmaktadır.”³¹ Başka bir deyişle tasavvuf, kişinin dünyevi zevklerinden sıyrılıp Allah'ın varlığına ve birliğine inanmak, ruhu gereksiz ve boş olgulardan kurtararak nefsini temizlemek, kendini bu yolda adamak, heva, heves ve bidatleri terk etmektir.³² Tasavvuf kelimesi ile ilgili olarak 78 tanım yapılmıştır.³³ Kelime anlamı olarak, sof giymek, ilk safta bulunmak; suffa ashabı gibi yaşamak anlamlarını taşıyan Arapça bir kelimedir.³⁴ Felsefe ve inanç çerçevesinde ise, “baştanbaşa edep, kötü huyları terk etme ve keşif ve temaşa halî” olarak tanımlanmaktadır.³⁵

VIII. asırda bu kültürün kurumsallaşması tarikatların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Tarikatların insan psikolojisiyle ilgili birçok bilgiyi örneklemesi ve bunların insanlar tarafından kabülü sebebiyle geniş kitleler tarafından benimsenmesine sebep olmuştur. Tasavvufun temelinde İslam zühdü vardır ve sekizinci yüzyılda gelişmesini hızlandırmış başlangıcından bu güne kadar çeşitli aşamalardan geçmiştir.³⁶ IX. Yüzyıldan itibaren daha sistemli bir yapıya kavuşan tasavvufun yeni anlayışı insan-ı kâmil mertebesine kavuşmaktır. Zamanla gelişen bu anlayış daha sistemli bir yapıya kavuşarak vahdet-i vücud (varlığın birliği) inancına dönüşmüştür. Bu anlayışı benimseyen isimler arasında Beyazid-i Bestami, Feridüddin Attâr, Mevlânâ Celâleddin Rumî, Kuşeyri, Cüneyd Bağdadî vb. isimler bulunmaktadır. XII. yüzyıla gelindiğinde, tarikatların kurulmasıyla beraber tasavvufun kurumsallaşması söz konusu olmuş ve bu tarikatlar günümüze kadar varlıklarını

31 Güzel, A., Dini- Tasavvufi Türk Edb., Akçağ Yay., Ankara, 2006, s.206

32 İz, M. , Tasavvuf, İstanbul Kitapevi Yay., İstanbul, 1997, s.60.

33 Cebecioğlu, Ethem ‚Nicholos'un Kronolojik Esaslı Tasavvuf Tarifleri, A.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi, XXIX, Ankara 1987, s. 387-406.

34 Kurt, Emine Önel, Tasavvufi Aşk Şehidi Hallac-ı Mansur ve Akyavaş'ın Resimdeki Yansıması, Doğu-Batı Dergisi, S:26, Mart 2004, s. 258.

35 Çubukçu, İbrahim Agah, ” Tasavvuf ve Sevgi” , Cogito: Aşk, s.4, Bahar 1995, s.103.

36 Annemairie Schimmel, İslamın Mistik Boyutları, Kabalcı Yay., İstanbul, 2001, s.40-88.

sürdürmüştür.

“Tasavvuf edebiyatı”nın Anadolu’nun müslümanlaşmasında önemli katkıları olmuştur. Denilebilir ki tasavvuf ekolü bu topraklarda doğmuş ve buradan diğer İslam coğrafyalarına yayılmıştır. Günümüzde de birçok İslam ülkesi ve cemaati tasavvufu İslam’ın dışında tutmakta, İslam dışı bir yapı olarak görmekte ve hatta tasavvufun İslam’a zarar verdiğini düşünmektedirler. Bu eleştiriler günümüzde de güncelliğini korumaktadır. Eleştirilerin haklılığı bir tarafa şu bir gerçek ki bu topraklarda var olagelen bu dini ekolün dini ve sosyal hayatımıza büyük bir zenginlik kattığı gerçeğidir.

Menşe itibariyle Arapça olan, “Allah’a inanma ve ibadet etme konusunda herkesin veya her milletin tuttuğu yol” anlamına gelen din kavramı,³⁷ Allah’ın hoşnutluğunu ve insanların mutluluğunu ölçü olarak kabullenir. Kültürü oluşturan önemli unsurlardan biri olan din, zihni ve ruhsal yapının şekillenmesinde de önem arz etmektedir. Bir duyuş ve inanış tarzı olan tasavvuf, insanın Hakk’a boyun eğmesi, daima onunla beraber olacak şekilde olduğunu hatırlayarak dünyasını da ona göre düzenlemesi gerektiği öğütlenmektedir.³⁸ Hakk’ın rızasını kazanmak amacıyla bireyin nefsini temizlemesi, güzel ahlâk sahibi olmaya çalışması ise tasavvufun amacıdır. Her şeyde Allah’ın yansımaları arayan tasavvufun, nefsi terbiye ettikten sonra ulaştığı son aşama ise insan-ı kâmil mertebesine ererek Allah’a varmadır. Müştak-ı Bitlisî de tasavvufi duyuş, düşünüş ve yaşayış biçimini eserlerinde örneklemiş ve şiirlerindeki tasavvufi zenginliğin nasıl örneklediğini göstermek için “tasavvuf unsurları” başlığı altında şiirler makalede incelenmiştir.

1.1. Peygamber sevgisi:

Müştak-ı Bitlisî Divanı’nda tasavvufi terim olarak en çok kullanılan tasavvuf unsurlarından birisi de peygamber sevgisidir. Başta İslam peygamberi olmak üzere bütün peygamberlere sevgi duymakta ve âlemlere rahmet olsun diye gönderilen Hz. Muhammed’e kendisi sonsuz bir sevgi beslemektedir. Bu sevgi şiirlerinde bazen rahmet kapısı, iki âlemin şahı, yüzünün güzelliği ve şah olarak tanımlanmıştır. Ayrıca şiirlerinde Hicret, mağaraya saklanma vb. kıssaları da **şiirlerde örneklenmiştir. Peygamber efendimize sonsuz bir sevgi beslediğini ve onun bu dünyanın yaratılmasına sebep olduğunu belirtmektedir.** Şiirlerinde daha çok peygamber sevgisini Hz. Muhammed’in şahsında onu bir sevgili olarak görmekte ve âlemlere rahmet olarak gönderildiğini ifade etmektedir. Yüzünün güzelliğinden yaratılış sebebine kadar birçok konuda onun vasıflarından bahsetmektedir. En çok da iman, ahlak ve davranışlarıyla insanlara nasıl bir örnek insan olduğunu bizlere yeniden hatırlatmaktadır.

*Allah emriyle rahmet mağarasına perde indi,
Güvercin ve örümcek onu himaye ettiler.*

*Hz. Muhammed âlemlere rahmettir,
İki âlemin şahı ve peygamberlerin sultanıdır*

*Peygamberin yüzü güzelliğinin aynasıdır,
Ayna Çin aynası gibi kıymetlidir.*

37 Parlatır, İsmail, Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Yargı Yay., İstanbul, 2009, s. 350.

38 İz, M., a.g.e., s. 60.

Ey güzel hayata sahip olan şah!

Senin methedilen ruhuna verilen her nefes te; binlerce salat-ı ve selam olsun.

1.2. Tarikatlarla İlgili Kavramlar:

Müştak- Bitlisî, tarikatlarla ilgili kavramlardan “mürşid”, “pîr” ve “şeyh” kavramlarına sıklıkla yer vermişlerdir. *Tarîk*; yol demektir, tarîkat ise “Hakk’a ermek için tutulan, bir takım kuralları ve âyinleri bulunan yol” anlamına gelmektedir. Ayrıca divanda “tarîk” ve “tarikat” kavramları hem aşk yolunu hem de tarikat anlayışını ifade etmektedir. Müştak Baba’ya göre Allah’a giden gerçek yolu ancak irfan ve irşâd sahibi olan arifler bilmektedir. İrfanın ancak manevi ve ruhi tecrübeyle yani marifet, keşif, sezgi gibi hallerle elde edilebileceğini ifade etmektedir. Şiirlerinde tarikatlar daha çok bir yol dava olarak görülmektedir. Bu meclisten insanın insan-ı kâmil olarak çıkması gerektiğini öğütlemektedir. Kendisi de Kadîrî tarikatına bağlı kalarak Müştakîyye kolunu kurmuş, bu yolda kendisi de olduğunu ve bu inançla tarikatini kurduğunu söyleyebiliriz. Kendisi bir tarikat ehli ve önderidir.

*Ama harabatta (tekke tarikat)birkaç kalender gördüm,
Onlar ki sarhoş ve kederlidir, şan ve şöhret sahibi değiller.*

*Senin o acı sözlerin gerçi şekerden daha tatlıdır;
Ne zamana kadar bizi bu yolda inciteceksin.*

*Sen, sana nispeten bir davasın, sen nerde ben nerde,
Bizim pirimizin tarikatında şan ve şöhret yok olmalı.*

*Pîrin nezdinde gönlün ferah olması gerekir,
Göz açıp kapamada ayrılık nasıl mümkün değilse; beraber olma sırlarından gafil olma.*

2.3. Tecelli

“*Tecellî*, bir şeyin açıkça belirmesi anlamına gelmektedir. Ona göre tasavvufta bütün varlıkların değişik ölçülerde tecellî ettiği düşüncesidir. Sûfî, vahdet-i vücûda erebilmek için önce tevhîd-i ef’âl; sonra tevhîd-i sıfat ve en son olarak da tevhîd-i zât tecellisine uğrar. İlk durakta her işi yapanın Allah olduğunu, ikincide bütün sıfatların Allah sıfatı olduğunu, sonuncuda da her şeyin, Allah’ın zuhurundan ibaret olduğunu anlar. Tecelli kavramı şiirlerinde bütün varlıkların değişik suretlerinin sembol karşılığı olarak örneklenmiştir. O, bu âlemi Allah’ın bir yansıması olarak görmekte var olan nesnelere ve insanın bu yansımanın bir tecellisi olduğunu söylemektedir. Sofist bir yaklaşıma sahip bu düşüncüyü Müştak-ı Bitlisî her zaman savunmaktadır. Aynı zamanda bu durum kendisinde var olan düalist yaklaşıma da örnektir.

*Tecelliyi tekrar anlamak cehalettir,
Hakkın tecellilerinin tekrar ı olmaz.*

*Emanet vardır ve onu taşıyan da insandır,
Eğer şah köle olursa; bu yükü o taşır.*

1.4. Cezbe:

Cezbe: Çekmek, çekim anlamına gelir. Kulu Hakk'a yaklaştıran ilâhî inayettir. Hakkın "cezbe" sayesinde kulu kendisine yaklaştırmayı sülûk mertebelerini ve makamlarını aşarken, muhtaç olduğu her şeyi güçlük ve uğraşma olmaksızın, kendisine ihsan etmesiyle gerçekleşir. Allah'ın kula olan cezbese, iki cihan halkının amellerine denktir.³⁹ Müştak-ı Bitlisî de kendisi de bir tarikat önderi olarak kendisini cezbeye düşürerek ruhunun arıttığını ve cezbe halini bir nevi sarhoşluk olarak düşünmektedir. Yeri geldiğinde bu ruh halinin kendinden geçerek bir sarhoşluğa sebep olduğunu belirtebiliriz. Hayatın her zaman sanki bir sarhoşluk olarak insanı sardığını buna aldanmamak gerektiğini bizlere öğütlemektedir. Aynı zamanda Allah'a olan sevgisini, aşğın aşkı yüzünden başı nasıl dönüyorsa kendisinin de bu aşk yüzünden başının döndüğünü, bundan büyük bir mutluluk duyduğunu ve bu aşk yüzünden her zaman sarhoş bir halde olduğundan şiirlerinde bahsetmektedir.

*Ey dost! Kendimden ne kadar geçmişim,
Hayranıyım, sarhoşluktan kendimden geçmeye.*

*O, sarhoşluk değil ki varlık ondan doğdu,
Ey dost! İnsanı vecde getiren şaraptan sarhoşum*

1.5. Halvet, Tecrîd:

Halvet: Yalnızlık anlamına gelmektedir. Tasavvufi anlamda; ne bir meleğin ne de diğer herhangi bir kimsenin bulunmadığı bir halde ve yerde Hak ile sırren konuşmaktır. Müştak-ı Bitlisî, halvete girdiğinde arındığını ve bunun ancak ibadetle mümkün olduğunu söylemektedir. Kabe'de de, çilehanede de yalnız kaldığında her zaman arzuladığı mutluluğu elde ettiğinden bahsetmektedir.

*Kabe'de birkaç defa yeltendim,
Mest bir şekilde dilsiz ve lafsız dost edindim*

*Kişi inzivaya çekilerek maksad hazinesini elde eder,
Bil ki! Biz dalgayız, dile gelmeyen dalga cevherdir*

Tecrîd: Soyutlama demektir. Tasavvufi anlamda; Sâlikin zâhirini mal ve mülkten, bâtınını karşılık bekleme anlayışından arındırması, yaptığı her şeyi sırf Hak rızası için yapması, makam ve hâl sahibi olma düşüncesini hatır ve hayâlden dahi geçirmemesidir. Bu dünyada kendisinin hep yalnız kaldığını, yanlış anlaşıldığını bir nevi tecrid edildiğinden şikâyet etmektedir. O aslında bu tecridin kendisini yalnız bıraktığını söylemektedir. Bu yalnızlık, kendisini Allah'la baş başa bıraktığı için de mutlu olmaktadır. Sanki bir kuş gibi kanatlanarak ona kavuşma arzusunun bir tezahürüdür.

*Eğer sen benim rehberim olursan,
Bu iki büklüm olmuş vücudumla, kırılmış kanadımı arşa çıkarım.*

39 Keşfü'l- hafa I, 332(1069).

2.6. Vahdet-i Vücûd:

Fenâ: “ Yok olma, yokluk, geçip gitme demektir. Ölümlülüğü ifade eder ve “bekâ” nın zıttıdır. Tasavvufa göre fenânın anlatımı fenâfi’llahtır. Fenâfi’llah, Allah’ın varlığı içinde yok olma anlamına gelir. Sûfî bütün varlığını yok ederek her şeyi unutup her türlü dünya alâkasından geçerek Allah ile bir olmayı amaçlar. Ancak o zaman sûfî, gerçek olmayan varlığından geçmiş, Allah’ın varlığı ile var olarak Allah’ı gönünde duymuş olur. Yokluk tamamlanınca ortada yalnızca Tanrı kalır. Sûfî de böylece kendini Tanrı’da yok etmiş olur. Fenâfi’llah’ın sonu “bekâbi’llah”tır.”

Müştak-ı Bitlisî, vahdet-i vücud anlayışına bağlı kalmış ve gerçek varlığın bu yokluğun içinden geçerek var olabileceğine ya da gerçek sevgiye kavuşulacağından bahsetmektedir. Bunun örneğini de verirken Hallac-ı Mansur’a, Cüneyd Bağdadî’yi örnek vermektedir.

*Ortalıkta benden başka
Beni benden ayıran yok,*

*Kişi inzivaya çekilerek maksâd hazinesini elde eder;
Bil ki! Biz dalgayız, dile gelmeyen dalga cevherdir.*

*Hayret vadisinde bütün bir gece inleyip söylüyorum,
Ah! El-medet o nur dolu güneş; gizlidir.*

*Can evinde rehber yoktur,
Vallahi senden başka bir eser yoktur.*

*Taa ne zamana kadar o goncaya bülbül gibi hayran olursun,
Sen de pervana gibi onun yüzünün mumunda mutlak bir şekilde yok ol!*

*Hasretten sinemde yaralar vardır,
Harabım gönümde hazine(tasavvuf) vardır.*

*Bu yaralı gönül biri yüz yapar,
Gönülsüz olan benim; acep aynası mı vardır?*

*Ben sincap ve samur kürkünün ağırlığını taşıyamam,
Fakirim! Benim yünden bir hırkam vardır.*

*Mektuplar yazıldığı zaman
Bu niyetle kavuşma korkusuyla kanaat ettim.*

*Her kim vahdet şarabından içmese,
Kim kurtarır caiz olan ve olmayan tuzaktan.*

*Kurtuluş gününün kadehinden şarap içtiğimiz günden beri sarhoşum,
O kadar sarhoşum ki gece ve gündüzü fark edemiyorum.*

2.7. ‘Akıl :

‘Akıl: “Mutasavvıflar ilâhî, ezeli ve ebedî gerçeklerin akıl yoluyla kavranamayacağını belirtir. Nazarî akli reddeder ve Neoplatonizmin tesiriyle keşf ve marifet anlayışlarıyla uyuşan

farklı bir akıl anlayışı ileri sürerler. Tasavvuf dilinde insan aklına “akl-ı cüz’î” ve “akl-ı mecaz” denir.” Müştak-ı Bitlisî’de aklın insanın en önemli hazinelerinden biri olduğunu insanın neden aklını kullanmadığından şikâyet etmektedir. O, Allah’ın akılla da kavranabileceğinden bahsetmekte ve insanın akli sayesinde bu dünyada olup bitenler sayesinde bilgi sahibi olunacağını belirtmektedir. İnsanın sürekli düşünerek aklını kullanması gerektiğini öğütlemektedir. Çünkü insanın aklının Allah’ın bu dünyadaki yansımalarını görmeye anahtar rolünü sıklıkla şiirlerinde ifade etmektedir. İnsanın akıyla da var olduğunu sürekli akıl sahibi kişileri örnek göstererek insanın bu zenginliğini Allah yolunda kullanması gerektiğini söylemektedir. Bunun dışında da insanların neden akıllarını kullanmadıkları için de onları uyarmaktadır.

*Bu yıkık han (dünya) güvenilir bir yer değildir,
Akıl sahibi kişi bu dünyada göç eder.*

2.8. Sır (Esrâr):

Sır (Râz): “Gizli tutulan şey demektir. Tasavvufta; Mânâ itibariyle mevcut olan var-yok arası kapalılık, Hakk’ın gâib hâle getirip halka bildirmedığı şey, gönül ehlinde ve keşif sahiplerinden başkasının idrak edemediği hususlardır.” Ben gizli bir hazineydim, bilinmeyi istedim” denmiştir.⁴⁰ Müştak-ı Bitlisî de bu sırta nasıl erileceğini kitabının bütününde dille getirmektedir. İnsanın yaratılışı, iman esasları, inanç mevhumu gibi konularda bu sırta erilemek için akli ve imanı esas alarak bir tarikata girmek gerektiğini ifade etmektedir. İnsanın gizli bilgilere sahip olabilmesinin anahtarını gönül gözüyle bakabilmekte olduğunu altını çizmektedir.

*Ey dost! Hakikat şarabından sarhoşum,
Bazen zahirim bazen de gizliyim.*

*Bu sebeple senin güneşinin cevherini gönlümde sakladım,
Benim sahibi olduğum gizli sedefler deniz de bile yoktur,*

*Büyük günahlar vardır ki doğru yolun önünde engeldir,
Salih kişinin varlığı dost yolunun duvarıdır.*

2.9. Keşif, Kerâmet, Velâyet:

Keşf: Açığa çıkarma, perdenin açılması. Örtülü olanı açma, gizli olanı meydana çıkarma, sezme, tahmin etme. Tasavvufta; perdenin ötesindeki gaybî hususlara ve hakîki şeylere, bunları yaşayarak ve temâşâ ederek vâkıf olmak, mükâşefe, beden ve his perdesinin kalkması, ruh âleminin seyr edilmesi anlamındadır. Ona göre imanın ve gönül gözüyle bakmanın bütün bu gizleri ortaya çıkarabilecek yegâne gerçek olduğunu ifade etmektedir.

*Güzelliği; iyilik ve kötülük boy aynasının göstericisidir,
Çirkinin çirkin gösterir; iyiyi de güzel gösterir.*

Velâyet-Vilâyet: Velîlik, ermişlik, Hakk’ın kulunu, kulun Mevlâsını dost edinmesi, Allah ile kulu arasındaki karşılıklı sevgi, dostluk; Allah’ın kulun, kulun da Allah’ın velîsi (vekîli) olmasıdır.

Evliyalar ile fahr ediyorum,

40 Keşfu'l- hafa, II, 132(2016)

Ey gençlik nimete şükür ediyorum.

*Kazaya rıza göstermek enbiyaların adetidir,
Belaya sabretmek de evliyanın meşrebidir*

Keramet ise mutasavvıfların keramet yolu ile gaybı idrak etme kabiliyetine sahiptirler.⁴¹ Şairin irfanı, ameli ve ibadetiyle keramete ulaşmasında harabattan aldığı feyz etkilidir.

2.10. Melâmet:

Melâmet: Kınama, ayıplama, kötuleme, karalama demektir. Tasavvufî anlamda; melâmet selameti terk etmek, kınayanların kınamasından çekinmeden doğru yolda yürümektir. Allah'ın kanunu öyledir ki kim halkı Hak yola davet etse herkes onu kınar. Peygamberler ve veliler de hep kınanmışlardır. Bu yüzden Hak yolda yürüyen Hak erlerinin kınanmayı daima göze almaları ve buna hiç aldırış etmemeleri lazımdır. Özellikle âşıklar, aşkları uğruna her türlü kınanmayı, hatta aşağılanmayı göze alırlar. Bu yüzden hepsi melamet hırkasını giyerek insanları dine imana davete çalışmışlardır.

*O padişahlar ki taht, taç ve devlet sahibidirler ki,
Onlar hakikatte bir ekmeğin kaygısını taşıyan miskinlerdir.*

*Mescid tarafına gittim birkaç cemaat gördüm,
İnsanlar güya namaz kıyorlar; ama boşuna kıyorlar.*

*Benim içimdeki ateş o kırmızı şarapta yok!
Bendeki bahtsızlık dönen kadehte yok!*

*Dudak kendi kanına susarsa,
O da arı gibi iğnesiyle kan çeker.*

*Ey saki! Kadehi bilinçli bir şekilde doldur ki,
Artık bir devrin sistemine tahammül edilemez*

2.11. ‘Ârif, ‘İrfân:

İrfan, manevi ve ruhi tecrübelerle elde edilen bilgiyi tarif etmektedir. İrfan meclisinde ancak vefa ehli güzeller zikredilir. Onların vefası Elest meclisinden gelmektedir. İrfan meclisi, marifet ehlinin, aşk erbabının meclisidir. ‘Ârif: “Hakk’ın nefsini müşâhede ettirdiği kimsedir. Ârifte hâller zuhûr eder. Mârifet makamı da onun hâlidir. Ârif, nefsini bilen, bunun neticesinde ise Rabbini bilen anlamında da kullanılır.” Sufiler irfanın bir Allah vergisi olduğunu ve bu yüzden ilimden üstün olduğunu iddia ederler. İlim aklın, irfan ise duygunun eseridir. Ârif olmanın yolu kitâbî bilgiyi aşmaktan geçer. Ârif, “ilm-i ledün” denen İlahî hakikatler bilgisini, öğrenmek ve çalışmak yoluyla değil; ilhâm, hâl ve şüphe perdesinin ötesine geçme yoluyla elde eder. Can gözleri açıktır. Ârif, Allah’ın varlığını idrâk ederek gerçek olmayan varlıklardan geçip Tanrı varlığı ile var olan kişidir ve arif kişi her zaman bir istikamet çizer.”⁴² Arif olan kişinin her zaman gönül gözünün açık olduğunu savunan Müştak-ı Bitlisî bu insanların gerçek saadete kavuşacak insanlar olduğunu ve

41 İbn-i Haldun, Mukaddime, C.1,s.299.

42 El- Luma, a.g.e., s.37.

insanlara bu bilgileri anlatmakla yükümlü olduklarını hatırlatmaktadır. Aklın bir hazine olduğunu ve Allah'ı anlamada ve bulmada insana rehber olduğunu söylemektedir. İnsan irfan sahibi bir kişi olduğu zaman gerçekten de Allah'ın sevgili kullarından olacağını savunmaktadır. İrfanı da marifet, keşf, hadis, ilham, sezgi, manevî ve rûhî tecrübe ile elde edilen bilgi, tecrübî bilgi olarak tanımlamaktadır.

*Ey dost! Ben dünyaya imtihan olmaya gelmedim,
Eninde sonunda ariflerin nezdinde marifet ortaya çıkmaz mı?*

*Ariflerin halini anlatmayı ne hacet,
Benim bu boş elim darlıkta olan kimselerin cebi gibi ne ederse onu görür,*

*Her kim ariflerin davası için mücadele ediyorsa,
O kişi sadık insanların sözüne sahiptir.*

*Sukunet mührünü ağzıma vurdum,
Arif olan kişilere bu işaret yeterlidir.*

*Kamil kişiler nakıs (eksik) kişilerden kemalin ölçüsünü öğrendiler,
Altın ve gümüş mihenk taşına değdiğinde onların değeri o zaman ortaya çıkar.*

*İlm-i ledunun çeyreği bismelenin fatihasıdır,
O irfan noktalarının harfidir ki acayip sırlar taşır.*

*Sur üflendiğinden beri divaneyiz fakat mecaz olan köle değiliz,
İrfan halkası bizim zincir halkamız olsun.*

*Bir kişi mürşid olmadan bütün kainatta
Küçük bir şey bile elde edemez*

*Dört harfi; dört dostu ima eder,
Dört rüknü; sevgi ve muhabbet hareminden terkiptir.*

2. 12. Rind, Zâhid:

Rind: Dünya işlerini hoş gören kişi. Rind, acıyı-tatlıyı, iyiyi-kötüyü hoş görür. Üzüntü ve neşe onun katında aynıdır. Hayat felsefesi böyle olan kişilere “rind” denilir. Ona göre cihânın bir pul kadar değeri yoktur. Rind olan kişinin sürekli sarhoşluk haliyle kendinden geçtiğini ve bu aşk yüzünden deli divane olduğunu söylemektedir. Kendisinin de “rind” olduğunu sürekli meclisler kurarak aşıklarla bir araya geldiklerinden bahsetmektedir.

*Her kim zaman zaman divanımızı okuduğunda görür ki;
Rindin içmeyi dert edindiğini ve tecridi de terk ettiğini görmektedir.*

*Yürek yakan hadiseler ve aşk cezbese,
Karanlık gönlü münevver eder.*

Alçak kişilerin hased dolu sözleri,

Gönül aynasını kederlendiriyor.

Zâhid: Kaba sofu, zâhit. Allah'ın buyruklarını yerine getirmekle birlikte, şüpheli şeylerden de kaçınan kişi. Bunlar dinî konularda anlayışı kıt, her işin ancak dış kabuğunda kalabilen, derinlere inmesini beceremeyen, ilim ve irfanı dış görünüşüyle anlayan, durmadan öğütler verip topluma düzen verdiklerini sanan kişilerdir. İmandan hiçbir zaman hakikate ulaşamamışlardır ve samimiyetleri yoktur. Riyâkârdırlar. Şairler daima zâhidin karşısında âşığı görürler. Zâhitte olanlar âşıkta yoktur. Müştak-ı Bitlisî gerçek aşığın değerinin ortaya çıkabilmesi için zahîdlere de ihtiyaç olduğunu söylemektedir. Din adına konuşan sofuları her zaman ayıplamak gerektiğini onların yaptığı ibadetlerin Allah nazarında kıymetlerinin olmadığını söylemektedir.

*Bir insan ilimde alim olmalı; amelde de zahid olmalı,
İrfan meclisinde zahidler de cahildiler.*

*Zahid, güzellerin yüzlerinden gözlerini uzak tutmamalı,
Efendi! Ayıplama; testi ağaçtan olmamalıdır.*

2. 13. İki 'Âlem:

İki 'Âlem: Dünya ve ukbâdır. Âşıklar, her iki âlemden müberrâ olmuşlar, yüz çevirmişlerdir. İki âlemde kayıtlamak “gussa ve gamdan” kurtulmamak demektir. Müştak-ı Bitlisî şiirlerinde bu iki âlemede ait olmadığını kendisinde mekan kavramının olmadığını sürekli Allah'a kavuşma arzusuyla “yol” da olduğunu bizlere söylemektedir. Onun tek isteği mekânsız olan Allah'a kavuşmaktır. Gerçek aşığın âlemlere, mekâna ihtiyacı yoktur.

*Sana kim olduğumu söyleyeceğim ey aziz!
Ben iki cihanı kendime mekân etmeyen yol giden bir kişiyim.*

*Ne ilginçtir ki aynı bedende olan ruh hem iyi hem kötüdür,
Bu ruh, felek gibi döner ve asilik denizinde boğulur.*

*Benim kol ve kanatlarım rahmetin kemalindedir,
Bana gölgeler alemleri (dünya), ruhlar alemleri oldu.*

2. 14. Dünyâ:

Dünyâ: İçinde yaşadığımız yer küresidir. Tasavvufta, insanı Allah'tan uzaklaştıran ve gaflete düşüren her şey, mal ve menfaat, itibar, mevkî, hırs, şan ve şöhret anlamına gelir. Müştak-ı Bitlisî kendisinin bu âleme hiç ait olmadığını sadece bir zaman burada olunacağı için burayı bir misafirhane olarak görmektedir. İnsanın bu dünyadan gelip geçici olduğunu bu dünyanın nefislerine aldanmaması gerektiğini ifade etmektedir. Herkes gibi kendisinin de bu dünyada bir sınava tabi tutulduğunu ve dünyanın gelip geçici olduğunu ifade etmektedir. Ona göre dünyada var olan her şeyin Allah'ın birer yansıması olduğu gerçeğidir.

*Bu ilahi aynada kıymetim
Yer ve deniz kadar olduğu zaman,*

*Secdede Dünya'nın aksini
Allah'ın(c.c) lütfu olarak gördüm.*

2. 15. Aşk ve Âşık:

Âşığın, sevgili (Allah) yolunda can vermesi, ayrılık acısıyla ciğerinin yanması veya pare pare olması ve sevdiğine sadık olması bakımından bir benzerlik vardır. Sevgilinin saçları kesrettir ve âşığın amacı vahdete ermektir. Aşık, canını ve gönlünü sevgilinin zülfü yolunda feda ederek imtihan edilir, âşıkların dükkânında gönül ve can verilirken; cefa ve cevr alınır. Müştak-ı Bitlisî de ilahi aşk zuhur olmuş ve her zaman gerçek sevgiliye kavuşma arzusuyla yanmaktadır. Bu sevgi; mutlak varlık olan öze kavuşmaktır.

*Aşk, aşk şahbazıyla av yapmayı hak eder,
Ben de aslan olursam dost yolunun avı olurum.*

*Aşkın hayretle işaret etti,
Hayretten açıldı rahmet kapıları.*

*Melamet sofrasından aşıklara korku gelmez,
İffet sahibi olanların nezdinde iki şeyde başarılı olmanın korkusu yoktur.*

*Gönlüm her ne kadar onun ayrılığında bela çekiyorsa da,
O sevgiliye kavuşma da ümitsizce sitem olmaz.*

*Ben her zaman biliyorum ki ayrılıktan sonra kavuşmadır,
Fakat ne fayda ki sen tahammül cebini yırttın.*

*Benim inadımdan bütün dağ ve sahra lale bahçesi oldu,
Dün akşam sevgilim naz ile odama geldi.*

*Ne güzel! Senin gamzenin okları lezzetli olmuş,
O oklar can ve gönül alır; av bu durumundan hoşnuttur.*

*Sevgililerin güzellik bağına baktım,
Gördüm ki şeftali vardır ama kebağın (uzun)şalgamı olmaz.*

Aşk: “Müfrit, mahabbet, aşırı sevgi demektir. Tasavvufta, sevginin son mertebesi, sevginin insanı tam olarak hükmü altına alması, varlığın aslı ve yaratılış sebebidir. Sûfiler ekseriya sevgiyi (hub, mahabbet) çeşitli kısımlara ayırırlar, umûmiyetle de en son mertebeye aşkı koyarlar, aşkı sevginin en mükemmel şekli sayarlar. Meveddet, hevâ, hillet, mahabbet, sağaf, hüyâm, vâleh mertebelerinden sonra gelen “aşk”; sevenin sevgilisinde kendisini yok etmesi; aşkın yok, sadece ma‘şukun var olması, her şeyin ondan ibaret olması hâlidir. Aşkın çeşitleri vardır:

1. Hakîki aşk: İlâhî aşk budur. Bunun da iki şekli vardır:

a) Allah'ın kulu sevmesi.

*Kendi gözünde dünyayı rengarenk görüyorsun,
Allah'ın (c.c) gözünden aynı ruhani gözle görürsün*

b) Kulun Allah'ı sevmesi.

*O insan ki kendi kendini bulmak istiyorsa,
Araştırdığı zaman kendini az gördüğünde Allah'ı görür.*

2. Mecâzî aşk: İnsanın insanı veya diğer yaratıkları sevmesi: Beşerî aşk budur. Bunun da “Rûhânî ve aklî aşk” ve “Tabîî aşk” olmak üzere iki şekli vardır. İlâhî aşk müşâhede ve tevhid ehli için, aklî aşk ârifler için, ruhânî aşk aydınlar için, tabîî aşk halk için, behîmî aşk aşağılık kişiler için bahis konusudur. Aşkın diğer bir çeşidi de “uzrî aşk” tır. Burada âşık önce sevdiği kadına meftun olur, çılgınca sever, elem içinde yanar. Nihayet öyle bir noktaya gelir ki maşukasından çok, aşkından hoşlanmaya ve haz almaya başlar. Maşukasını unuttur onun aşkıyla yaşar. Bu nedenle kavuşmayı değil; ayrılığı tercih eder. Leylâ'yı seven Mecnun'un aşkı uzrî aşka örnektir. Tasavvufta aşk yakıcı özelliği itibariyle ateşe (âteş-i aşk), sarhoş edici özelliğiyle şaraba (mey-i aşk, bâde-i aşk), çıldırtıcı özelliğiyle deliliğe (cinnet-i aşk) benzetilir.” Divan edebiyatının temeli ister hakîki ister mecâzî olsun genellikle aşk konusuna dayanır.

*Ey sevgili! Senin sultanın bekası bin yıl olsun,
Allah'ın (c.c.) gölgesi bin yıl senin koruyucun olsun.*

*Hoş geldin, hoş geldin, hoş geldin, merhaba!
Sarhoş ve sermest geldin, merhaba,*

*İşittim ki onun zülfünün küfrü imanı talan eder,
Bizim imanımızın talan olmasını Allah her zaman engeller.*

*Her yer onun sayesinde mutlu ve sır sahibidir,
İşin sonunda kurtuluşa ermiş hacılar olalım.*

2. 16. Gönül, Kalp:

Muştak Baba Divanında aşk teması daha çok gönlün ayna oluşu ve kederli oluşuyla örneklenmiştir. Gönül âşığın aşkıyla ilgili her türlü gelişmenin algılandığı bir hitap yeridir. Âşık, gönlüyle konuşur, dertleşir. Sevgilinin hayali ile mutlu olur, nazıyla kendinden geçer. Ağyara asla tahammülü yoktur. Sevgilisinden ümidini asla yitirmez. Sevgilideki güzelliklerini gördüğünde mutlu olmaktadır. Sofist bir bakış açısına sahip olan şair bütün güzelliklerin kaynağını Yaradan olarak görmekte ve hep ona kavuşma arzusuyla yanmaktadır. Kısaca gönül ile ilgili sayısız teşbih ve mecâzlar vardır. Tasavvufta ise gönül bir aynadır. Bu aynada Allah'ın tecellisi zuhur eder. Tasavvuf gönle çok önem verir. İnsan bütün âlemin özü olduğu için insanın hakîkati de gönlüdür. Gönlün gerçeğini bilenlere “gönül ehli” dir. Müştak-ı Bitlisî de bu gönül ehl-i olan insanlardandır.

*Zamanında güneş gibi her ne kadar sabrettiysen,
Bu fani dünyada huzurlu bir gönül görmedim.*

*Benim gönlüm tecelli nurundan aydınlandı,
Benim parlayan ve kinsiz bir gönlüm vardır.*

*O inleyen gönlün kabul ediyorum nidası geldi,
Gahi bir aşk talebi o metni okuduğumda geldi.*

*Bir an bile gönlümden dert eksik olmaz,
Eski dostlar birbirinden ayrı düşmemeli.*

*Bu gönüllerden her biri hüznü bir şekilde dönüyor,
Ben ne gençlikte ne ihtiyarlıkta bir rahatlık gördüm*

*Sevgilin korkusu yüzünden virane olan bu mahallede gezme ey baykuş!
Bizim virane olan kalbimiz imar fikrine sahip değildir*

*Ey sevgili! Miskin olan bana bu cevri-cefan ne zamana kadar sürecek,
Benim gönlüm, senin zülüflerin yüzünden sevdalandı.*

*Ey saki! Şarabı ver, efsaneden dem vurma!
Bize meyhaneler hakkında güzel hikayeler söyle,*

*Gönül bahçesine teveccüh et ki;
Onu bu zamanın ayıplarına karşı korusun.*

*Ey şarap! Sen takaat sabır ve tahammül etme,
Sen teselliye deli divane olan gönlüme anlat.*

*Gönül tecelli eden nurlardan nurlu bilgilerle haberdar oldu,
Benim gönlüm levh-i mahfuzu, sırların mecmuası oldu.*

*Felaketten benim bu gönlüm ne sitemler çekti,
Ey testi! Sen şarap ve kadeh ile olan kıssamızı söyle.*

*He ne kadar uzaksam da hayal uzak değil,
Gönül onların dergahından da uzak değildir*

*Bu inleyen gönlümde sabır yoktur,
Ey dost! Ki ben sabırsız ve sebatsızım*

*Onun yılı bin hafta; haftası bin gün; günü ay gibi,
Senin ayın da bin yıl olsun.*

*Ey saki! Şarabı ver, efsaneden dem vurma!
Bize meyhaneler hakkında güzel hikâyeler söyle,*

*Bazen sürahi gibi ağlayıp inliyorum,
Bazen şarap kadehi gibi tebessüm ediyorum.*

*Böylece benim tabiatımda ayrılık ateşi yaktın,
Yeter! Ne zaman benim gümüş sinemi öpeceksin*

2.18. Sâlik:

Mürşidine teslim olan kimseye murid dendiği gibi, bu yolda mesafe kat eden müride de “salık” denir. Tarikatte ve tasavvufta sülûk ilim ile değil hal iledir. Tasavvufta müridin mürşitsiz sülûku mümkün görülmemiştir. Çünkü insan nefsi, ibadetleri görerek kendisini gösterme çabası içindedir. Bu çabayı gösteren kişinin gerçekte Allah’a kavuşabileceğini söylemektedir. Ona göre sülûk mektebinde öğrenilen her şeyin vahdet bahçesinde kendisine dost olacağıdır. Bu sayede kişinin bu dünyada bir sınava tabii tutulduğu ve bu sayede bir şeyler öğrenecektir.

*Sülûk mektebinde kendine yabancı bilgileri öğrendiğinde,
Bu bilgiler vahdet bahçesinde ona dost oldu.*

3. ŞİİRLERDE GEÇEN PEYGAMBERLER ve MUTASAVVIFLAR

3.1 Hallâc-ı Mansûr:

*Hallac-ı Mansur neden Enel-hak dedi?
Meğer yokluk diyarında beşer mi yoktur.*

3.2. Hz. Yusuf:

*Kenan ayının (Hz. Yusuf) makamını kıskandığımı söylesem beni ayıplamayın,
Ölümsüzlük suyunu bilgisine Hızır sahiptir.*

*Ben derdimi gönülden başka kimseye derdimi açıklamıyorum
Bu diyarda hal (tasvvufta makam) sahibi bir dost(refik- Hz .Yusuf'ın adı) göremem*

3.3. Hz. İbrahim:

*Allah Halilullah'a (Hz. İbrahim) inayet verdi, onu ateşten korudu.
Cebrail'in ona yardım etmeye gücü yetmedi.*

3.4. Hz. Hızır:

*Tarikat erbablarının nezdinde vatan; yoklukta yok olmaktır;
Sorarım size tasavvufta Hızır'n manasının karşılığı nedir?*

*Hızır'a yakın olun arifler sana, baştanbaşa çirkin oldular;
O güzellikler, iyilik yapan insanların sıfatları oldu.*

3.5. Hz. İsa:

Ey yeryüzü ve gökyüzün ayı;

İsa Mesih, seni bulmak için güneş gibi etrafında dolandı ve seyyah oldu.

3.6. Hz. Musa:

O ağaç ki Hz. Musa onda nur gördü,

Enel-hak diyen Mansur da o ağaçta parça parça oldu.

Benim vücudum Hz. Musa'nın mukaddes vadisidir,

Tur dağında nur ağacının tecellisi vardır.

3.7. Leyla Mecnun:

Aşıklara güzel yüz göstermek ne hoştur,

Mecnun'a zincirin inlemesi çeng ve rubab sesidir.

Akıl ve anlama perdesi beni ona bağladı,

Ey Leylam, yardım et bu eziyet ne zamana kadar sürecek.

Benim deli gönlümde Leyla'nın huyu vardır,

Vamık aşık oldu; Azra'nın da gönlünde aşk ateşi vardır.(Camii'nin aşk mesnevisi)

3.8. Ferhatla Şirin:

O gül renkli şaraptan iç ki meclisinden mahrum olma,

Acaba nerde olacak o kırmızı atlı (gülgün-Şirin'in atının adı) Hüsrev?

3.9. Molla Camii:

Benim deli gönlümde Leyla'nın huyu vardır,

Vamık aşık oldu; Azra'nın da gönlünde aşk ateşi vardır.

3.10. Behlül Dana:

Ben Behlül Dana'yım ki vücudum mana yüklüdür,

Benim sahip olduğum saltanat Hz Harun da yoktur.

3.11. Hz. Harun:

Ben Behlül Dana'yım ki vücudum mana yüklüdür,

Benim sahip olduğum saltanat Hz Harun da yoktur.

3.12. Hz. Mevlana:

Burdan sonra müsbet beyit yok.

Kim ki o saf gönlüyle Mevlanan'ın aynası olsa,

O kişi mesnevi kitabının meziyetleriyle

Daha bilgili ve faziletli olur.

3.13. Hz. Süleyman:

O ve yardımcımızı (Hz. Süleyman ve veziri Asef) Allah'tan talep ediyorum,

Allah'ın izniyle haccın miri olsun.

3.14. Müştak:

*Bizim beyt-i mamurumuza (Kabe, gönül) yer ve gök gıpta eder,
O meskende beytin sahibinin bir yeri vardır.*

*Ne zaman bu şiirleri onların nezdinde okusam,
Ey Müştak! Ne yazık ki bu zamanın insanı taş ve cevheri bir bilirler.*

*Dedim ki ey gönül sen Allah'ın evisin,
Müştak kimdir ki söz kapısında tercüman olsun.*

*Müştak'ın bu gazeli ariflere cenneti müjdeler ki,
Gazelin ikinci mısrası kesilen şهادet parmağı oldu.*

*Sana binlerce aferin olsun, diliyle kötülükleri temizleyen Müştak,
Yeryüzünde senin kadar tatlı, renkli konuşan yok.*

*Ey sevgili! Senin cemalini görmekten bütün varlıklar mutludurlar,
Müştak neden bu durumundan hüüzün duymaktadır.*

*Sabret! Artık sabırdan dem vurma ey Müştak,
Ariflere beyan ve hacete gerek yoktur.*

*Aşk ile aşına ol ey Müştak,
Ta ki ufukların gözdesi olasın.*

*O parlayan güneşin kıvılcımından bir taneyim ve rahmanın bir nefesiyim,
Müştak olan sevgili bilin ki sonsuza dek yalnızdır.*

*Diyorlar ki hüner Müştak'ın ölçüsüdür,
Yokluk bağındaki hüner; hüner değildir.*

*Ey Müştak! Her zaman korku ve ümide dost ol!
Azameti yüce olan Allah layıkıyla gaffardır.*

*Ey Müştak, Allah sırrını yabancıların önünde ifşa eyleme,
Onların kan saçan gözlerine ağlama ruhsatını verme.*

4. TASAVVUFÎ MOTFİLER:

4.1. Sırlar evi:

*Bu koku Hicaz yolundaki latif kokudur,
Bu koku sırlar evinin (Bağdat kütüphanesi) haremine kadar bana eşlik etti.*

4.2. Beyrut feleği:

Eğer bir kişi sultanın (Allah) dost meclisine oturmasa,

Onun başına Beyrut feleğinden taşlar yağar.

4.3. Kaf Dağı:

*Kaf dağının Anka kuşunun kemiğinden yapılan kalemim,
Yüz Hüma kuşu uçtuğu an okumuza maruz kaldı.*

4.4. Sülük Mektebi:

*Sülük mektebinde kendine yabancı bilgileri öğrendiğinde,
Bu bilgiler vahdet bahçesinde ona dost oldu.*

4.5. Mani dini:

*Sabah vakti çan sesi geldiğinde kiliseye gittim,
Mani dininin bin putunu orda gördüm.*

4.6. Hanekan:

*Hanêkanın o sessizliğine hayret ki,
Kendisine haber verilenden haber yoktur.*

*Bazen hanekeye bazen de meyhaneye gidiyorum,
Bizim kararsız olan gönlümüz bir yerde durmaz.*

SONUÇ

Tasavvuf, gündelik hayatta ve kültürde kendisine yer bulmuş ortak değerlerdir. Bugün de gerek düşünce sistemi olarak gerek bir yaşayış olarak hayatımızın içinde olmuştur. İslamiyetle birlikte yüzyıllardır kültür ve inanç dünyamızda varlığını korumaktadır. Tasavvuf edebiyatının önemli bir temsilcisi olan Müştak-ı Bitlisî de yaşadığı dönemde bu inanışın ve edebiyatın temsilcisi olmuştur. Müştak-ı Bitlisî, yazdığı Divan eserlerle öneminin edebi geleneğine bağlı kalmış bir sanatçıdır. Daha çok kehanetleriyle de adından söz ettiren Müştak-ı Bitlisî'nin şiirlerinde "tasavvuf" hâkimdir. Ona göre tasavvuf; gönlündeki zenginliğin şiir yoluyla ifşasıdır.

Müştak-ı Bitlisî'nin Farsça şiirlerindeki tematik yapıyı imaj unsuru olarak ağırlıklı dini-tasavvufi temalarla ifade etmektedir. Aileden gelen bu duyuş ve düşünüş zenginliği aldığı iyi bir eğitimle şekillenmiş ve bu tasavvufi yaşayış; Divan edebiyatında Müştak-ı Bitlisî adında bir şairin doğmasına sebep olmuştur. Kendisi, uzun yıllar Anadolu'nun ve diğer memleketlerin şehirlerini gezerek hem eğitimini hem de tasavvufi inanç sistemini geliştirmiştir. Bu şiirlerde daha çok Allah'a duyulan sevgi ve inanç esasları yer almaktadır. Özellikle bu şiirlerde vahdet-i vücud anlayışına bağlı olarak dile getirilen duygu ve düşünceler etkileyicidir. Zahid, arif, insan-ı kamil, melamilik, gönül, kavramları sıklıkla şiirlerde tema olarak işlenmiştir. Müştak-ı Bitlisî, bu kavramları beyitlerin arasına yerleştirirken izlediği yöntem; zekâsının ve dilinin şiire olan yatkınlığını göstermektedir. Bu yönüyle sanatçının tasavvufa ne kadar yatkın olduğunu görmekteyiz. Kendisi şiirlerinde ilah-i aşkın onda yarattığı coşkunluğu samimi bir anlatımla dile getirmektedir. Şiirlerde örtük bir mana hâkim olup dile getirilen duygu ve düşünceler ilahi aşk teması etrafında şekillenmekte ve şiirlerini sade bir dille yazmıştır. Bu aşk anlayışında şairin tek arzusu ilahi sevgiliye kavuşmaktır. Gelip geçici olan bu dünyaya ve beşeri aşka pek kıymet vermemiştir. Dünyanın ve nefsi arzuların gelip geçici olduğunu mutlak sevginin ancak mutlak sevgiliye duyulan ilahi aşkla kavuşulabileceğini

bizlere şiirlerinde dile getirmektedir. Farsça şiirlerinde “ilah-i aşk” teması “tasavvufi unsurlar” etrafında şekillenmektedir. Almış olduğu dini eğitimle ve gezdiği şehirlerde ilahi aşkı aramış olan Müştak-ı Bitlisî, kurduğu tarikatle bu duygu ve düşüncelerini kurumsallaştırmış bir şairdir. Daha çok geleceğe dair öngörülerıyla tanınan Müştak-ı Bitlisî, yazdığı şiirlerle bizlere ilahi aşkı anlatmaya çalışmıştır.

Dinin ve tasavvufun inceliklerini “Divan”ında anlatan Müştak-ı Bitlisi, bir bakıma, din ya da tasavvufun hayat biçimi olarak kavranmadıkça ve yaşanmadıkça anlaşılmayacağına inanmaktadır. Tasavvufu, hayatı anlamlandırma aşamasında huzur ve mutluluk kaynağı olarak görmektedir. Başka bir ifadeyle sıkıntı ve arayışlarının sonucunda manevî açıklıklarını gidermek maksadıyla din ve tasavvufun insanın bu arayışının son noktası olarak değerlendirmektedir. Müştak-ı Bitlisî’deki tasavvuf anlayışı; sevgiye ve ilahi aşka dayalı bir din anlayışıdır. O tasavvufi bakış açısını “hasretten sinemde yaralar vardır/harabım gönlümde hazine (tasavvuf) vardır” diyerek şiirleriyle bizimle paylaşmak istemektedir.

KAYNAKÇA

- Akay, Hasan, (2003). Şiiri Yeniden Okumak, Kitabevi Yay., İstanbul.
- Akot, Bülent, (2011). Müştak-ı Bitlisi Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı, İnsan Yay., İstanbul.
- Aksan, Doğan, (1990). Şiir Dili ve Türk Şiir Dili, Engin Yayınları, Ankara.
- Aktaş, Şerif, (1986). Edebiyatta Uslup Problemleri, Ankara.
- Boynukara, Hasan, (1993). Modern Eleştiri Terimleri, Van.
- Cebecioğlu, Ethem, (1987). Prof. Nicholos’un Kronolojik Esaslı Tasavvuf Tarifleri, A.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi, XXIX, Ankara.
- Cumhuriyet’in 50. Yılında Muş Yıllığı, (1973). Elazığ.
- Çubukçu, İbrahim Agah, (1995). “Tasavvuf ve Sevgi”, Cogito: Aşk, S.4, Bahar.
- Doğan, Ahmet, (1995). Müştak Baba Hayatı ve Edebi Şahsiyeti, Akçağ Yay., Ankara.
- Gündoğdu, M. Kemal, (1973). Cumhuriyetimiz 50. Yılı Müştak Baba, Bitlis Birlik Gazetesi.
- Güzel, A., (2006). Dini- Tasavvufi Türk Edb., Akçağ Yay., Ankara.
- Hekimoğlu, İsmail, (1978). “Müştak Efendi”, Sur Yay., İstanbul.
- Hüseyin Vassaf, Risale-i Müştakiyye, Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu. No:06 Mil Yz A 3374. vr. 3a.7a.
- İbn-i Haldun, (1377). Mukaddime, C.1.
- İz, M., (1997). Tasavvuf, İstanbul Kitapevi Yay., İstanbul.
- Knysh, Alexander, (2011). Tasavvuf Tarihi, Ufuk Yay., İzmir.
- Kurt, Emine Önel, (2004). Tasavvufi Aşk Şehidi Hallac-ı Mansur ve Akyavaş’ın Resimdeki Yansıması, Doğu-Batı Dergisi, S:26, Mart.
- Özkul, Mustafa, (1972). Divan-ı Müştak Baba, Hayatı ve Eserleri, Bitlis.
- Parlatır, İsmail, (2009). Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Yargı Yay., İstanbul.
- Annemairie Schimmel, (2001). İslamın Mistik Boyutları, Kabalıcı Yay., İstanbul.
- Şerefhanê Bedlisî, (1597). Şerefnâme, Bitlis.
- Şerefhanoğlu, (1954).”18. Asırda Bitlis”, Bitlis Gazetesi.
- Tavakkoli, M. Rauf, (2010). Kürdistan Tasavvuf Tarihi, Hivda Yay., İstanbul.
- Uludağ, S. (2002). Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Kabalıcı Yay., İstanbul.
- Yılmaz, Kamil, (2015). Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar, Ensar Yay., İstanbul. GHG